

АНАЛІЗ МЕТОДИЧНОГО АСПЕКТУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ

ANALYSIS OF THE METHODOLOGICAL ASPECT FORMATION OF THE COMMUNICATIVE CULTURE OF FUTURE ENGINEERS IN HIGHER TECHNICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE PROCESS OF EXTRACURRICULAR WORK

На сучасному етапі побудови української держави проблема формування комунікативної культури майбутніх інженерів у процесі позааудиторної роботи є актуальною, тому метою статті є аналіз методичного аспекту процесу формування комунікативної культури студентів вищої технічної школи у позааудиторній роботі. Досягається мета через реалізацію таких завдань: розкриття сутності комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у позааудиторній роботі; визначення змісту, форм і методів формування комунікативної культури у майбутніх інженерів у процесі позааудиторної роботи шляхом реалізації авторської програми «Формування комунікативної культури майбутніх інженерів». Розкрито суперечності між соціальними вимогами до формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів та їх недооцінкою в сучасній системі вищої технічної освіти, між необхідністю підготовки комунікативної особистості майбутнього фахівця та недосконалістю організації навчально-виховного процесу в цілому й позааудиторної роботи зокрема у вищій технічній школі, між потребою формувати комунікативну культуру майбутнього інженера та недостатньою розробленістю модифікованого змісту, форм і методів успішної реалізації цього процесу. У статті подано аналіз змісту авторської програми, її етапів, схарактеризовано методи формування комунікативної культури студентів – майбутніх інженерів, застосовні на кожному етапі реалізації програми, актуалізовано положення про те, що виховна робота зі студентами має бути плановою, системною, базуватись на суб'єкт-суб'єктній взаємодії викладача і студентів на основі міжособистісного діалогу та гуманного характеру їхніх взаємин. У висновках зроблено узагальнення щодо недостатнього використання можливостей авторської програми задля формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів. Для вирішення цієї проблеми необхідний пошук нового змісту, форм і методів формування комунікативної культури у майбутніх інженерів.

Ключові слова: комунікативна культура, позааудиторна робота, формування кому-

нікативної культури, програма формування комунікативної культури, інтерактивні методи, студенти – майбутні інженери, вищий технічний навчальний заклад.

At the present stage of construction, the Ukrainian state the problem of formation communicative culture of future engineers in the process of extracurricular work is actual. In the article, the analysis of methodical aspects of the process of formation communicative culture of students at higher technical educational institutions in the process of extracurricular work is the main purpose. It is established that the professional training of students of higher technical educational institutions, in general, and the organization of extracurricular work, in particular, focused mainly on the formation of the cognitive component of communicative culture. Students-future engineers do not have enough communication skills, different styles and ways of constructive interpersonal interaction. In the article the analysis of the author's skilled and experimental program is given, the main four stages of its implementation are analyzed in details. Updated the provision that educational work with students should be planned, systemic, based on subject-subject interaction between the teacher and students on the basis of interpersonal dialogue and human nature of their relations. The contents of the program provide realization of the complete measuring system of extracurricular work behind the interconnected blocks: organization of extracurricular educational actions, educational and practical and research work. In conclusions, generalizations are made and the prospect of further scientific researches is outlined. The study of the real condition of formation of a communicative culture of future engineers in the process of extracurricular work allowed us to come to a conclusion on the insufficient use of its potential for forming a communicative culture of students of higher technical educational institutions. It will require searching of the content of new forms and methods of formation of a communicative culture of future engineers.

Key words: communicative culture, extracurricular work, formation of communicative culture, the program of formation communicative culture, interactive methods, students – future engineers, higher technical educational institution.

УДК 37.03:378.18

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-16-2-25>

Галацин К.О.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри англійської мови
технічного спрямування
Національного технічного
університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Глобалізаційні тенденції, інтеграція культур, процеси інтенсифікації обміну інформацією на всіх рівнях суспільної взаємодії визначають необхідність формування комунікативної культури особистості. Отже, очевиднішою стає потреба поглибленого формування комунікативної культури студентів під час навчання у вищому навчальному закладі.

Практика діяльності сучасних вишів переконливо доводить, що навчально-виховний процес у вищій школі є одним із важливих чинників як особистісного становлення майбутнього фахівця, розвитку його професійної майстерності та конкурентоспроможності, так і формування його комунікативної культури. Однак, як нами встановлено, професійна підготовка студентів вищих технічних

навчальних закладів в цілому й організація позааудиторної роботи зокрема зорієнтовані переважно на формування когнітивного компонента комунікативної культури. Студенти – майбутні інженери недостатньо володіють комунікативними вміннями, різними стилями й способами конструктивної міжособистісної взаємодії.

Очевидною є низка суперечностей, як-от: між соціальними вимогами до формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів (далі – ВТНЗ) та їх недооцінкою в сучасній системі вищої технічної освіти, між необхідністю підготовки комунікативної особистості майбутнього фахівця та недосконалістю організації навчально-виховного процесу в цілому й позааудиторної роботи зокрема у вищій технічній школі, між потребою формувати комунікативну культуру майбутнього інженера та недостатньою розробленістю модифікованого змісту, форм і методів успішної реалізації цього процесу.

Отже, проблема пошуку змісту, форм і методів формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у позааудиторній роботі є надзвичайно актуальною та важливою й потребує її конструктивного вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Досліджувана проблема є складною, а отже, є предметом дослідження філософських, психологічних і педагогічних наук. Так, В. Грехнев, І. Комарова, А. Мудрик, І. Тимченко [1; 2] досліджували сутність комунікативної культури як складової частини професійно-педагогічної культури. У наукових доробках Ш. Амонашвілі, І. Беха, О. Бодальова, С. Гончаренка, В. Гриньової, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Кременя, В. Лугового, В. Лутая, О. Савченко, О. Сухомлинської та інших акцентується увага на необхідності гуманної комунікативної взаємодії у навчально-виховному процесі. Учені С. Амеліна, В. Андрущенко, С. Гончаренко, І. Зязюн, О. Каверіна, В. Кремень визначають комунікативну культуру майбутнього інженера як складне, поліаспектне й інтегральне утворення, що містить низку взаємозалежних і взаємопов'язаних складників, тому вона й потребує системного підходу до формування [5; 6; 7].

На необхідності формування комунікативної культури майбутніх інженерів на компетентнісних засадах акцентують свою увагу В. Луговий, О. Пометун, О. Сухомлинська, А. Хуторський та інші [5]. Зі свого боку Ш. Амонашвілі, І. Бех, Є. Бондаревська, В. Лутай, В. Семиченко, І. Якиманська та інші [3; 4] наголошують на доцільності особистісно орієнтованого підходу у процесі формування комунікативної культури особистості студента – майбутнього інженера. Діяльнісний підхід у формуванні комунікативної культури студентів ВТНЗ визначається як провідний у наукових доробках К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, Л. Божович, Л. Виготського, М. М'ясищева, С. Рубінштейна

та інших [1]. У нашому дослідженні позааудиторна робота у вищій технічній школі розглядається як один із чинників формування комунікативної культури студентів. З огляду на це конструктивними є наукові доробки Г. Андреевої, О. Винославської, Н. Волкової, А. Ржевської [4] та інших.

Метою статті є аналіз змістового й методичного аспектів процесу формування комунікативної культури у майбутніх інженерів у позааудиторній роботі ВТНЗ.

Виклад основного матеріалу. На основі проведеного аналізу філософської та психологопедагогічної літератури нами було сформульовано власне трактування сутності комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів як особливої якості особистості майбутнього інженера, що характеризується сукупністю комунікативних знань, сформованістю умінь контролювати і регулювати свою мовну поведінку, грамотно і переконливо аргументувати свою позицію, вміннями вести ділові переговори в процесі професійної діяльності, швидко орієнтуватись у комунікативній ситуації і обирати необхідний стиль поведінки для досягнення мети комунікативного акту, продуктивно співпрацювати в ході вирішення професійних завдань [2; 4].

Враховуючи сутнісні ознаки позааудиторної роботи (її системність, плановість, добровільність участі, комплексність як поєднання в собі мети, завдання, змісту, методів та форм виховної, науково-дослідної роботи і практичної підготовки), формування комунікативної культури майбутніх інженерів у позааудиторній роботі нами було визначено як керований процес, який передбачає переорієнтацію позааудиторної виховної роботи з предметної на особистісно орієнтовану, що дає змогу розглядати навчальну інформацію як засіб розвитку професіоналізму майбутнього інженера та сприяє формуванню творчого стилю діяльності, стійкої потреби в активних діях, імпровізації і самостійному вирішенні комунікативних завдань для набуття та збагачення власного комунікативного досвіду [5; 6].

Для дослідження змістового й процесуального аспектів формування комунікативної культури студентів ВТНЗ у позааудиторній роботі розроблено авторську програму «Формування комунікативної культури майбутніх інженерів» [7].

Реалізація програми умовно передбачала чотири основні етапи. Так, на першому етапі створювалась позитивна мотивація, активізація потреб, установок студентів на активну участь у позааудиторній роботі. Цей етап передбачав реалізацію програми серед студентів першого курсу. На другому етапі до реалізації програми були задіяні студенти других курсів. Вони поглиблювали здобуті під час навчання знання про спілкування, психологію взаємодії людей, особистісний розвиток

і відпрацьовували комунікативні вміння та розвивали комунікативні здібності. На третьому етапі формувалося чітке уявлення студентів про комунікативну культуру як показник їхнього професіоналізму. Студенти третіх курсів трансформували набуті професійні знання в культуру спілкування під час позааудиторної роботи. У студентів формувалося усвідомлене бачення ролі та можливостей позааудиторної роботи для виховання комунікативної культури як складного особистісного утворення, формувалося усвідомлення комунікативної культури як однієї із особистісних цінностей.

Актуальним, як засвідчили результати дослідження, є те, що в ході запровадження у практику цієї програми в студентів вищих технічних навчальних закладів формувалися такі системи: 1) система комунікативних знань (тобто знань про людину, її взаємини та взаємодію з іншими людьми, про спілкування як специфічний вид діяльності, який передбачав не лише обмін інформацією, а обмін емоціями, взаємовплив, взаємодію і взаємозалежність); 2) система оцінно-ціннісних ставлень до цих знань і перетворення їх в особистісні установки, потреби, мотиви; 3) система комунікативних умінь і навичок практичної комунікативної поведінки та діяльності.

У авторській програмі «Формування комунікативної культури майбутніх інженерів» актуалізовано положення про те, що виховна робота зі студентами має бути плановою, системною, базуватись на суб'єкт-суб'єктній взаємодії викладача і студентів на основі міжособистісного діалогу та гуманного характеру їхніх взаємин. Ми керувалися тим, що системний виховний вплив має спрямовуватися на творення моральної, креативної, духовно багаті особистості майбутнього інженера, фахівця, гуманіста, творця.

Актуальним є те, що нами передбачалось проведення системи заходів у різних нових нетрадиційних формах, як-от: ігор, тренінгів, конференцій, круглих столів, презентацій, семінарів, дискусій, диспутів, захисту проєктів тощо (залежно від етапу реалізації програми). Саме тому головними принципами організації виховної діяльності у межах програми були визначені такі: супровід діяльності студента порадою і власним прикладом викладача, визначення у діяльності студентів найбільш вдалих моментів (авансування успіху, актуалізація досягнень), зняття в студентів страху перед діяльністю та їхня психологічна підтримка, опора на прийом персональної необхідності як важливий фактор мотивації діяльності студентів.

Серед неімітаційних методів у позааудиторній роботі широко використовувалися такі: лекція-бесіда, яка надає можливість встановлення безпосереднього контакту лектора зі слухачем; лекція-диспут, протягом якої відбуваються не лише відповіді на окремі запитання теми, але й вільний

обмін думками між лектором та аудиторією в інтервалах між логічними поділами лекційного матеріалу; проблемна лекція, протягом якої відбувається розв'язання певних проблем, які формулює лектор; лекція-вікторина, що потребує постійного звернення до практичного (чи життєвого) досвіду слухачів; лекція-консультація, яка побудована на роз'ясненні складних або важливих запитань з теми, які безпосередньо ставлять слухачі лекторові (можливий вільний обмін думками); лекція-пресконференція, на яку запрошують фахівців, експертів, консультантів, що застосовується для розгляду складних та широкоформатних тем, де рівень компетенції конкретного викладача вже недостатній, іноді цей вид занять називають круглим столом.

У контексті дослідження більш ефективними визначено креативні методи навчання й виховання, які переважно мають імітаційні форми проведення. Специфіка цих освітніх методів припускає їх поділ на ігрові та неігрові [3].

На другому етапі застосування активних методів навчально-виховної роботи (тематичних бесід, дискусій, конкурсів, ділових та рольових ігор тощо) зумовлювалося орієнтацією на індивідуальні особливості студентів та на їхню майбутню професійну діяльність. Саме професійне спілкування давало змогу студентам усвідомлювати потенціал комунікативної культури як складової частини їх професіоналізму.

На третьому етапі реалізації експериментальної програми передбачалось проведення не лише розважально-виховних заходів, а й навчально-практичних та дослідницько-пошукових позааудиторних занять, спрямованих на формування комунікативних умінь і навичок, розвиток саморегулятивних умінь, які стосуються керування особистими емоціями та здійснення ефективного психологічного впливу на інших. Дієвими виявилися ігрові технології.

На цьому етапі студенти третіх курсів були найбільш активно задіяні до дослідницько-пошукової роботи. Зокрема, йшлося про підготовку творчих індивідуальних науково-дослідних завдань, виконання і презентація яких вимагала застосування набутих знань у конкретній практичній діяльності, тобто практичного застосування студентом сформованої комунікативної культури.

Метою четвертого (завершального) етапу реалізації експериментальної програми визначено максимальне наближення професійної діяльності майбутніх інженерів до реальних умов сьогодення. Саме тому перед виходом на виробничу практику студенти четвертого курсу отримували конкретне завдання, яке вони мали підготувати під час практики, а після її закінчення презентувати перед аудиторією слухачів – студентів не лише своєї групи, а цілого курсу чи навіть факультету. Захист такого проєкту наочно демонстрував рівень сформованості професійних рис студентів, зокрема їх комунікативної культури.

Висновки. Вивчення реального стану сформованості комунікативної культури майбутніх інженерів у процесі позааудиторної роботи дало змогу дійти висновку про недостатнє використання її можливостей задля формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів. Отже, досліджувана проблема актуальна. Для її вирішення необхідний пошук нового змісту, форм і методів формування комунікативної культури майбутніх інженерів. Задля реалізації цього розроблена авторська програма «Формування комунікативної культури майбутніх інженерів», яка передбачає реалізацію цілісної системи заходів позааудиторної роботи за такими взаємопов'язаними блоками, як організація позааудиторних виховних заходів, навчально-практичної та науково-дослідної роботи.

Подальшого дослідження потребує розробка методичного забезпечення реалізації досліджуваного процесу та обґрунтування діагностичного інструментарію й педагогічних умов проведення моніторингу сформованості комунікативної культури майбутніх фахівців.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: теорія, технологія, практика ; Дніпропетров-

ський національний ун-т. Дніпропетровськ : Видавництво ДНУ, 2005. 304 с.

2. Амеліна С.М. Теоретико-методичні основи формування культури професійного спілкування у студентів вищих аграрних навчальних закладів: теорія і практика : монографія. Дніпропетровськ : ДДАУ, 2007. 360 с.

3. Каверіна О.Г. Інтегративний підхід до формування готовності майбутніх інженерів до професійної комунікації: теоретико-методологічний аспект : монографія. Донецьк : ООО Фірма Друк-Інфо, 2009. 275 с.

4. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* : Бібліотека освітньої політики. Київ : К.І.С., 2004. С. 66-72.

5. Бех І.Д. Рефлексія в духовному саморозвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 2012. № 1. С. 30-37.

6. Галацин К.О. Особливості формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. Луцьк : РВВ Вежа. 2012. № 8 (233). С. 54-59.

7. Малашевська К.О. Експериментальна програма формування комунікативної культури майбутніх інженерів. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2009. 88 с.